

3. Města a venkovské oblasti

Uvození: Zásadní rozdíl mezi městy a venkovem ve Vietnamu a v jihovýchodní Asii je v nízké dostupnosti dobrých životních podmínek, civilizačního standardu a míře chudoby. Na venkově se málo investuje + nejpomaleji zavádí nové technologie. I ve Vietnamu jsou nejméně rozvinuté nejdlehlší lokality: v severních horách nemělo v roce 2011 ještě 11 % vesnic zavedenu elektřinu (*Results* 2012: 66-68), dále asi 41 milionů venkovského obyvatelstva Vietnamu nemělo vodu splňující normy ministerstva zdravotnictví. Naopak zase nadměrná koncentrace obyvatel a spotřeba ve městech vede k znečištění a ekologickým tlakům: v okolí Hanoje a Saigonu už poklesla hladina podzemní pitné vody o 30 metrů a dál dochází k její kontaminaci (Bojo 2011: 57). Velký je také rozdíl mezi majoritními etniky a národnostními menšinami, které obývají hůře dostupné lokality a mají ztížený přístup ke zdravotnictví a vzdělávacímu systému (Hook et al. 2003: 9-10). Podobná negativa se pojí s dědictvím válečných konfliktů, koloniálním odčerpáváním zdrojů a výraznou sociální deprivací. V Kambodži žilo v roce 1997 asi 36 % lidí pod hranicí chudoby, přitom byl obrovský rozdíl mezi městem (12 % v Phnom Penhu) a provinciemi (přes 50 % v Siem Reapu) (Hook et al. 2003: 12-13). K podobnému vývoji došlo v Indonésii, kde mezi lety 1924-1976 strmě narostl podíl velmi chudé venkovské populace z 3,4 na 39,8 %. Za velmi chudé byli považováni ti, jejichž roční příjem nepřesáhl 240 kg rýže nebo 50 USD (s hodnotou z roku 1985) na osobu. Celková produkce rýže sice v tomto období výrazně vzrostla, 40 % nejhudších jí ale naopak konzumovalo méně (Hefner 1993: 13), protože chudší rodiny rodily více dětí jako síly pro polní práce.

Historický vývoj ve Vietnamu: Města vznikala v jihovýchodní Asii kolem tržišť a sídel vládnoucích rodů. Pevnosti se ve Vietnamu stavěly na obranu podle čínského čtvercového vzoru. První postavil roku 255 př. n. l. král An Dương Vương v Cồ-Loa v provincii Vĩnh-Phú. Systematická síť pevností se později budovala již i s prvky evropské architektury v Saigonu (1790), Nha-Trangu (1793), Hué + v Hanoji (1805) a na dalších místech (Whitfield 1976: 45). K urychlení urbanizace došlo ve Vietnamu na začátku 20. století za soustředění zemědělské výroby a stavby továren. Zejména na jihu se mezi lety 1901-1920 zvýšil počet obyvatel velkých měst: Saigon 47.577 → 83.135, Chợ Lớn 63.237 → 83.135, Gia Định 217.351 → 276.241 (Đương Trung Quốc 2001: 20) nebo tam, kam se dostaly rozvojové investice: Rạch Giá 102.389 → 233.987, Trà Vinh 185.164 → 227.108, Long Xuyên 151.001 → 194.388, Sóc Trang 155.116 → 195.288, Bạc Liêu 87.877 → 179.305, Cần Thơ 226.978 → 317.639, Bến Tre 216.186 → 261.403.

Přes urbanizaci však postupně došlo k procentuálním nárůstům obyvatelstva i mimo výrazná populační centra. Díky globalizaci technologií a zavádění hnojiv se ve 20. století dramaticky zvýšila a stabilizovala produkce rýže – hovoří se o tzv. *zelené revoluci* (Rigg), díky které se po 2. světové válce ve většině zemí jihovýchodní Asie již neobjevují hladomory a s lepším pěstováním roste počet obyvatel i na venkově. Například v Centrální vrchovině žilo na přelomu 19. a 20. století 240 tisíc obyvatel, roku 1960 už 600 tisíc, roku 1976 už 1,2 milionu, roku 1985 dva miliony a po roce 2000 již 4 miliony (Parker 2005: 26). Tento nárůst ale neznamená pokles chudoby a míry sociálních tlaků – jde o důsledek možnosti nakrmit více lidí (viz vývoj v Indonésii v závěru úvodní části).

Lidnatost v JV Asii a vývoj podílu městského obyvatelstva ve Vietnamu po válce: Vietnam je jednou z nejhustěji zalidněných zemí jihovýchodní Asie: kolem roku 1990 byl se 195 obyvateli na km² třetí po Singapuru (4320 obyv./km²) a Filipínách (216 obyv./km²). Ve srovnání s Vietnamem měly dvakrát řidší osídlení Thajsko s Indonésií a třiapůlkrát řidší osídlení měly Myanmar, Kambodža a Malajsie. Nejméně lidnatý byl Laos s 15 obyv./km².

Lidé ve Vietnamu ale obývali spíše delty řek než samotná města. Podíl městského obyvatelstva byl ve Vietnamu po válce pouhých 19,7 % – šlo o osmé nejnižší pořadí ze všech deseti zemí jihovýchodní Asie. O něco výš byl i Laos a níž byly už jen Kambodža a Thajsko (11 – 17 %). Výjimku tvořil městský stát Singapur (100 %), který následovaly Brunej (59 %) a Filipíny (41 %). Střední hodnotu v regionu (24 až 35 %) měly Indonésie, Malajsie a Myanmar.

Za první dekádu poválečného rozvoje se podíl městského obyvatelstva Vietnamu zvýšil na 23,1 % roku 1998 (Trần Anh Thơ 1998: 10), roku 2009 dosáhl úrovně 29,6 % a nyní činí přibližně 35 %. Pro jihovýchodní Asii jsou dnes typická velká městská centra a absence středně velkých měst. Středně velká města má díky federálnímu uspořádání jen Malajsie a pak Filipíny kvůli rozvoji hospodářství za Španělské nadvlády (Vũ & Taillard 1993: 72-73).

Distribuce obyvatelstva ve Vietnamu: Obyvatelstvo je ve Vietnamu rozšířeno nerovnoměrně. Na konci 80. let žilo 27,1 % obyvatel na 8 % území v deltě Rudé řeky a v provinciích u Hanoje + 34,7 % žilo na 19,1 % území v deltě řeky Mekong. Ve srovnání: na 43,5 % území hor žilo jen 14,2 % obyvatel. Po sjednocení země v roce 1975 byla zavedena politika, která měla rozdíly vyrovnat, ale poskytnutá míra svobody stěhování za prací obnovila tlak na urbanizaci. Přes menší počet obyvatel v deltě Rudé řeky a její až druhotný ekonomický význam oproti deltě Mekongu, mělo okolí Hanoje největší koncentraci obyvatel (1018 osob / km²) v kontinentální jihovýchodní Asii; v ostrovní části měla více jen Jáva v Indonésii. Rozsáhlá delta Mekong má nicméně hustotu obyvatel ani ne poloviční (445 osob / km²), přitom naopak obyvatelstvo Saigonu (2,8 milionu roku 1989) bylo třikrát početnější než obyvatelstvo Hanoje a Haiphongu dohromady (0,9 milionu roku 1989). Nejméně lidnaté části Vietnamu tvoří hory na severu (70 osob/km²) a Centrální vysočina (45 osob/km²) (Vũ & Taillard 1993: 41-48).

Města a venkov ve vztahu k ekonomickým podmínkám: Města přitahují obyvatelstvo za prací a dostupnějším vzděláním. Je prokázáno, že vzdělaní mají méně dětí. Ve Vietnamu a Thajsku nyní klesá porodnost k rovnovážné úrovni 2,1 dětí na 1 ženu, ale v Laosu a Kambodži zůstává porodnost vysoká. I další ukazatele (očekávaná délka života, dětská úmrtnost a podvýživa, výskyt malárie) jsou horší v Laosu a Kambodži + ve Vietnamu v Centrální vysočině. Velká městská centra sice již byla zbavena malárie, ale v Kambodži, Thajsku a později i ve Vietnamu se šířila epidemie HIV. Větší rovnost mezi pohlavími v přístupu ke vzdělání má Vietnam, o něco hůř je na tom Thajsko, ještě hůř Laos a Kambodža – u těchto dvou zemí to je dáno i velkým podílem obyvatelstva národnostních menšin s nízkou úrovní základního vzdělání a velmi špatnou návštěvností středních škol, která je nejnižší v Asii (Hook et al. 2003: 11). V mimoměstských oblastech v Laosu jsou pro vzdělání preferováni chlapci nejen z tradičních, ale i bezpečnostních důvodů – školy jsou od vesnic často hodně daleko. To dále rozvírá nůžky mezi městy, kde zůstávají chlapci s lepším vzděláním, a vesnickými domácnostmi, které raději spoléhají na pracovní sílu většího počtu dětí. Průměr 4,9 porodů na ženu se v provinciích Laosu zvyšuje až 7,3 porodů (Hook et al. 2003: 14-15).

V Thajsku je vzdělání dostupné stejně pro obě pohlaví, muži jsou mírně upřednostněni ve Vietnamu a výrazněji v Laosu a Kambodži; situace se liší dle provincií – nejlépe jsou na tom hlavní města a ve Vietnamu delta Mekongu (Hook et al. 2003: 116-119). Přestože přítomnost řeky patří k pozitivním ekonomickým faktorům, má obyvatelstvo vietnamské části Mekongu o 7 až 17 % nižší příjmy než je celostátní průměr i kvůli nízké industrializaci. Pěstování rýže je však impozantní: z delty Mekongu (= 12 % rozlohy a 20 % obyvatel země) pochází 35 % zemědělské produkce státu. Kvůli hustému osídlení a nízkým výkupním cenám však zůstávají příjmy na osobu malé a zisk nebývá reinvestován zpět do sociálního vývoje. Neexistuje reverzní fond, který by pokryl nečekané škody z náhlých povodní a výkyvů trhu. Obyvatelstvo proti nim není nijak zajištěno a musí odejít. Pozn. pravidelné povodně neškodí, naopak zajišťují přísun půdních živin a naplnění vodních zásobníků pro zbytek roku.

Města a venkov ve vztahu k etnicitě:

Vietnamské obyvatelstvo dominuje v nížinách a ve městech – tím se podobá čínské populaci v jihovýchodní Asii, kdy původní obyvatelstvo osídli méně výhodný venkov. Například v Malajsii žije 75 % Číňanů ve městech, naopak 85 % Malajců žije ve své zemi na venkově. Na rozdíl od Malajců se ale Číňané často po období ekonomické aktivity vrací zpět na čínskou pevninu, naopak Malajci se nestěhují (Henderson et al. 1970: 78–80).

V jihovýchodní Asii zažil největší ekonomický boom Singapur jako jeden ze čtyř „malých tygrů“, mezi které patří ještě Hong Kong, Jižní Korea a Taiwan. Singapur má ze zemí jihovýchodní Asie i nejvyšší podíl čínského obyvatelstva: 74 % podobně jako města v Malajsii. Díky masivní kontrole, vzdělání a moderním reformám došlo v Singapuru v letech 1960-1985 k růstu životního standardu na čtyřnásobek (Aldcroft 2016: 169).

Pozitiva urbanizace spojená s dostupností vzdělání, zaměstnání a lepší kvality života nejsou nutně spojena rovností příležitostí pro všechny skupiny. Při živelné urbanizaci a neefektivní správě dochází i ve městech k nárůstu podílu chudých, zneužívání sociálních tlaků, posilování nerovnosti, ekonomickému využívání a vzniku slumů, tj. skupin tzv. vyloučených obyvatel, kdy jde nejčastěji o nepůvodní populaci z chudých lokalit a národnostních menšin (Rigg & Tai-Chee Wong 2011)

Dodatek: Číňané ve Vietnamu: Číňané tvořili ve Vietnamu asi 1,5 % obyvatel, celkem jich v moderní době bylo nejvíce kolem 1 milionu. Nejvíce Číňanů žilo koncentrovaně v oblasti Saigonu (11 % obyvatelstva: konkrétně 430.000 jich žilo v Cholonu), jinde vždy do 5 %.

V principu se Číňané ve Vietnamu soustředili ve 3 souvislých oblastech.

A) na severu Vietnamu v provinciích Bắc Thái (2,6 až 3,9 %), Hà Giang + Tuyên Quang + Quảng Ninh (1,8 až 2,2 %) a v provinciích Vĩnh Phú a Hà Bắc (1 až 1,5 %).

B) v oblasti Saigonu (11 % - obchodníci vyhledávali bezpečí Saigonu, který byl za válek chráněn před boji) a v sousedních provinciích Đồng Nai (5,4 %), Sông Bé + Lâm Đồng (1,8 až 2,2 %) a Bình Thuận (1 až 1,5 %).

C) Poslední zóna vznikla vylidněním lokalit u Saigonu: Číňané se přesunuli na západ do cípu provincií Minh Hải, Sóc Trăng, Cần Thơ, Kiên Giang (vše 2,6-3,9 %) a do vnitrozemí provincií An Giang, Vĩnh Long a Trà Vinh (1-1,5 %) (Vũ & Taillard 1993: 110-111).

Literatura:

- Aldcroft, Derek, H. 2016. Education and development. The experience of the Four Little Tigers. In: *Asia Pacific Dynamism 1550-2000*. Eds. A.J.H. Latham & Heita Kawakatsu. London – New York: Routledge, 169-183.
- Bojo, Jan. 2011. *Vietnam development report 2011: natural resources management (English)*. Washington DC: World Bank.
- Dương Trung Quốc. 2001. *Việt Nam những sự kiện lịch sử (1919-1945)*. Hà Nội: Nhà xuất bản Giáo dục.
- Hefner, Robert W. 1993. *The Political Economy of Mountain Java. An Interpretive History*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press.
- Henderson, Lary. 1967. *Vietnam and Countries of the Mekong*. Camden – Toronto: Thomas Nelson & Sons.
- Hook, Jacob & Novak, Susan & Johnston, Robyn. 2003. *Social Atlas of the Lower Mekong Basin*. Phnom Penh: Mekong River Commission.
- Parker, Edward. 2005. *Vietnam (Countries of the world)*. London: Ewans Brothers Limited.
- Results 2012 = *Kết quả tổng điều tra nông thôn, nông nghiệp và thủy sản năm 2011. Results of the 2011 Rural, Agricultural and Fishery Census*. Ed. Tổng cục thống kê/General Statistics Office. Hà Nội: Nhà xuất bản Thống kê, 2012.
- Rigg, Jonathan & Tai-Chee Wong. 2011. Contestation and exclusion in Asian urban spaces. *Asian Cities, Migrant Labour and Contested Spaces*. Eds. Tai-Chee Wong & Jonathan Rigg. London – New York: Routledge, 3-26.
- Trần Anh Thơ. 1998. *Việt Nam Hình ảnh và Ấn tượng*. Hà Nội: Nhà xuất bản Giáo dục.
- Vũ Tự Lập & Taillard, Christian. 1993. *Atlas du Việt-Nam / Atlas Việt Nam / An Atlas of Vietnam*. Montpellier – Paris: RECLUS – La Documentation Française.
- Whitfield, Danny J. 1976. *Historical and Cultural Dictionary of Vietnam*. Metuchen: Scarecrow Press.